

Sivert Holte

Olabokas betydning og effekt

John Neergaards bondeagitasjon ifra 1830

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Pål Thonstad Sandvik

Mai 2022

Sivert Holte

Olabokas betydning og effekt

John Neergaards bondeagitasjon ifra 1830

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Pål Thonstad Sandvik
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Innledning.....	2
Problemstilling.....	3
Historiografi – <i>Olaboka</i>	3
Bakgrunn - Bondepolitikk.....	4
Bondeagitering	5
Bondemobilisering	6
Bondeeliten	6
Bondeopposisjon.....	7
John Neergaard	7
Hovedtemaene: Olaboka.....	9
Skatt og økonomi.....	10
Politisk oppfordring til å bruke stemmeretten.....	11
Fremstillingsform.....	12
Bergverksbetjenten og bymannen i Olaboka	14
Oppfordring til lokalt samarbeid ved valg.....	15
Tidligere stemmegiving på stortinget: Forskjell mellom bonderepresentanter og andre representanter	17
Oppsummering.....	18
Litteratur:	19

Innledning

En Odelsmands Tanker om Norges nærværende Forfatning tilligmed en Samtale indeholdende Veiledning for Bønder til en rigtigere Fremgangsmaade ved Udkaarelse af Valgmænd og Repræsentanter eller *Olaboka* skrevet av John Neergaard kom ut i 1830 og er en bok som hadde hovedoppgave å agitere bønder for bondepolitikken.

Olaboka er i ettertid blitt tilskrevet noe av suksessen for bondeagitasjon til valget til stortinget i 1832. I denne boken blir det interessant å se hva den inneholder. Samtidig se på hvorfor innholdet har gitt boken slik posisjon.¹ Er det fordi det brukes mange forskjellige måter å overbevise på? Eller er det fordi Neergaard opplyser om hvordan bøndene skulle stemme? Det blir så gjennom denne boken Neergaards tanker om å informere eller agitere for bønder kommer frem. Agitasjon blir her sett på som bønders organiserte politiske aktivitet. I denne oppgaven så vil da boken bli sett på et stykke som hadde suksess og det er interessant å se inn i hva den sa. Det er en kort bok som ikke ville være noe vanskelig for en «enkel» bonde å lese eller bli opplest til.

Forfatteren av boken, John Neergaard var en bondepolitiker fra Rindal som fra ung alder var interessert i politikk. Når John Neergaard holdt på med lokal agitasjon før valget i 1826 så hadde han nok suksess til å få Romsdal amt til å ikke velge en eneste embetsmann.² Samtidig ble han valgt som representant for amtet. Neergaard var en som aktivt prøvde å ta makten fra embetsmenn og i stedet overføre den til bønder. Hans posisjon som førsterepresentant fra Romsdal amt varte ikke og han ble første suppleant i 1830. På tross han ikke ble valgt igjen reiste han til Christiania hvor han skrev boken sin. *Olaboka* ble så trykket med hjelp fra haugianeren og bondepolitikeren Mikkil Grendahl. John Neergaard tok med over 600 eksemplarer av boka når han dro rundt for å agitere aktivt.³ Når det i 1833 var flertall bønder på stortinget var mange av de bøndene aktørene som agiterte for flertallet.

¹ Sejersted *Norges Historie den vanskelige frihet* 1995: 336

² Hommerstad *Politiske Bønder bondestrategene og kampen for demokratiet 1814-1837* 2014: 53

³ Hommerstad 2014: 57 Aarflot *Michel Grendahl Norsk biografisk leksikon* 2009

Problemstilling

Hva var delene av *Olaboka* som gjorde at det ble bondepolitikken mest kjente agitasjonsskrift? Den må tydeligvis ha truffet målet når den klarte å skaffe stemmer fra bøndene og utvikle bonderepresentanter frem til valget. For å da drøfte dette blir det først en bakgrunn på hva bondepolitikken var og hvorfor bondeagitering oppstod. Boken i seg selv er i tre forskjellige deler, en introduksjon, samtale og tabell til slutt. Hva er det Neergaard skriver i de forskjellige seksjonene som gjør at boken hadde sin innvirkning som agitasjon.

Historiografi – *Olaboka*

Sejersted – *Norges Historie Den Vanskelige Frihet 1814-1851* utgitt 1995.

I Sejersteds bok så blir *Olaboka* beskrevet som en agitasjonsskrift med konflikt imellom de «nærende» og «tærende».⁴ Han får frem at dette var en bok som ble brukt for å kritisere embetsmennene gjennom gårdbrukeren, bymannen og bergverksbetjenten. Det var embetsmenn som satt på stortinget å ga seg selv bedre kår mens bøndene slet. Han får frem at *Olaboka* hadde som mål å få bønder til å velge sine egne representanter til stortinget.⁵ Sejersted gir også *Olaboka* en del av æren for å skape det gode valget i 1832 for bøndene.

Pryser – *Norsk Historie 1814-1860* utgitt 2012.

Pryser beskriver John Neergaard som en sentral del i bondestortingsagitasjonen gjennom *Olaboka*.⁶ For å trykke boken hadde Neergaard fått hjelp fra Mikkel Grendahl som hadde ressursene. Utenom dette så blir ikke *Olaboka* beskrevet som noe mer enn agitasjon fra Pryser, men blir beskrevet som en viktig del av agitasjonen.

Hommerstad – *Politiske bønder bondestrategene og kampen for demokratiet 1814-1837* utgitt 2014.

Hommerstad beskriver *Olaboka* for å være den mest kjente biten av skrevet politisk agitasjon.⁷ Hun beskriver boken fra introduksjonen hvor Neergaards tanker blir kjent. Klargjør hvordan bønder hadde slitt mest etter 1814 samtidig embetsmenn hadde det best

⁴ Sejersted 1995: 335

⁵ Sejersted 1995: 336

⁶ Pryser *Norsk Historie 1814-1860* 2012: 239

⁷ Hommerstad 2014: 38

grunnet en blind tillit de hadde fra bøndene.⁸ Hommerstad legger også frem samtalen som kommer senere med å gjøre klare karakterene som bondemannen Ola som blir veiledet av bergverksbetjenten samtidig klokkeren forsvarte embetsmennene. At *Olaboka* vil mobilisere bønder kommer velig godt frem når den oppfordre til å velge bønder til stortinget og ikke stole på embetsmenn. Opplysninger om valget som lukkete konvolutter gjorde at bøndene kunne stemme som de ville uten at andre vet gjør Hommerstad også klar for.⁹ Hun beskriver boken til å ha en gjennomslags kraft i seg selv, men gir mye av effekten til hvordan den ble spredt etterpå. Ikke bare av Neergaard, men også av dem som også støttet politikken var med på å distribuere og agitere.¹⁰

Bakgrunn - Bondepolitikk

Stortinget var organisert etter 1814 med stemmerett til menn over 25 år som eide land. Bønder og embetsmenn endte opp som de to største partene.¹¹ Norge hadde fått et demokratisk system til en del av befolkningen og det ble samtidig mulighet for politisk aksjon fra befolkningen. Bønder hadde en ny makt de aldri hadde hatt før som var å kunne stemme for sine saker. Bøndene hadde også tidligere hatt politiske meninger, men de hadde ikke hatt den maken de fikk etter 1814 med stemmeretten.¹² Grunnen til at bønder var en betydelig del av politikken var fordi de hadde flertall. Embetsmennene var ikke en stor del av befolkningen. Det var i denne perioden vanligst å være en bonde som eide sin egen jord.¹³ I 1801 noen år tidligere var 80% av Norges befolkning som var en del av enten jord, skog eller fiskenæringen.¹⁴

Sakene som interesserte bøndene mest i starten var skattene. De ønsket lavere skatt.¹⁵ At bøndene skulle betale inn til staten som da var bestående av mest embetsmenn ble iverfall en grunn til å motstå. Økonomi var et viktig tema i manges liv og selv om man argumentere

⁸ Hommerstad 2014: 55

⁹ Hommerstad 2014: 56

¹⁰ Hommerstad 2014: 252

¹¹ Myhre *Norsk Historie 1814-1905* 2015: 51

¹² Sejersted 1995: 11

¹³ Myhre 2015: 19

¹⁴ Pryser: 32

¹⁵ Myhre 2015: 53

gjennom andre tema så står fortsatt dette som hovedpunktet.¹⁶ Sikre sin egen økonomi og de som man hadde rundt seg ble et punkt for den bondepolitikken som oppstod.

Andre punkter som også interesserte bøndene var lokalt selvstyre som ville gi mer styre til kommunene. Det lokale selvstyret var noe som skulle fri bøndene fra embetsmennenes styre ute i det lokale og i stedet skulle de ta over selv.¹⁷ Bøndene hadde ikke flertall i starten etter 1814 og da måtte de jobbe for å få gjennom sakene de hadde sterke meninger i.

Bondeagitering

For at bøndene skulle lykkes politisk etter 1814 så måtte de organisere seg. Klarte bøndene å spre tanker som støttes blant bøndene politisk? Agitering ble ett nytt virkemiddel for bøndene. Etter grunnloven så åpnet ytringsfriheten for slik agitering.¹⁸ Det var mulig for bønder å ha en innflytelse på valg, men de hadde ikke tidligere organisert seg. Korte brev, avisartikler og bøker er de typene agitasjon etter 1814 som er dokumentert.

Av skriftlige agiteringsmidlene er det *Olaboka* som har mest blitt mest kjent, men det var også aviser som *Det Norske Nationalbladet* og *Statsborgeren* var med på å skape opposisjon og spredning av informasjon.¹⁹ Selv om en ikke kan se den muntlige agitasjonen som ble gjort så kan det sees på det skriftlige. *Olaboka* og *Statsborgeren* hadde betydelig innvirkning imot valget i 1832.²⁰ Bøndene hadde gjennom hovedsakelig agitering mobilisert et flertall stort nok til å bruke stemmen sin og melde seg opp til verv. Med slik agitering fikk bøndene flertall etter mange år med stemmerett. Bøndene hadde hatt mindretall siden de fikk stemme frem til 1833.

¹⁶ Hommerstad 2014: 149

¹⁷ Hommerstad 2014: 195

¹⁸ Hommerstad 2014: 37

¹⁹ Hommerstad 2014: 38

²⁰ Sejersted 1995: 336

Bondemobilisering

Bygdesamfunnet og bøndene opplevde en tidligere organisert mobilisering gjennom den haugianske vekkelsen som begynte før 1814 og fortsatte etter.²¹ Det finnes også tidligere politisk interesse innenfor bondeklassen, men gjennom den haugianske bevegelsen ble interessen videre utviklet. Den haugianske bevegelsen skapte en uavhengighetsfølelse som hang sammen med demokrati. Bøndene fikk være medborgere sammen i stedet for undersåtter.²² Den haugianske vekkelsen var ganske betydelig. De oppfordret bøndene til å samarbeide for å oppnå bedre kår for seg selv gjennom de midler de hadde. En ferdighet som skulle komme nyttig når bøndene fikk stemmerett.

At de lokale bondelederne stod som representanter som hadde betydelige nettverk. Nettverkene hjalp de å bygge forståelse i den politiske arenaen. Bondepolitikkerne hjalp til å fremme bondepolitikken sammen med agitasjon for å samle bøndene til en gruppe med like verdier. Så ble bøndene en samlet gruppe med like verdier.²³ Når man brukte de båndene som allerede var på plass som andre bønder og slektninger fikk agitering av bønder lettere måter å bevege seg på. Hvis man spredde sin opplysning til en bonde man vet har mange tilkoblinger. Så kunne den bonden bruke sine nettverk for å spre videre. Altså med den Haugianske vekkelsen noe tid tidligere og friheten fra Danmark så gjør bøndene seg til politiske aktører.

Bondeeliten

Bonderepresentantene på stortinget ble gjerne valgt blant «*Bygdas beste menn*».²⁴ For å bli representert på stortinget så var det ikke bare å velge en tilfeldig bonde som skulle stå for sakene bøndene brydde seg om. For å bli en representant trengte det å stemmes på personen, en bonde måtte meldte seg opp for å kunne bli stemt på. Bøndene hadde sin elite innen seg som ble brukt som representanter for dem. Det var forskjeller mellom hvordan økonomiene til bønder var, og det var bønder som hadde mer respekt enn andre. De lokale elitene som hadde gode slektsforhold, bondenettverk og andre bondeeliter de kunne samarbeide med ble de som kom opp og frem etter 1814. Det ble de som jobbet frem hva som var bondepolitikken og

²¹ Sejersted 1995: 255

²² Sejersted 1995: 259

²³ Hommerstad 2014: 248

²⁴ Hommerstad 2014: 11

representere den for den store bondeoffentligheten.²⁵ En elite som hadde lokale bånd for å dra i gang støtte for seg selv ble de som bondestanden representerte. Samtidig så hadde bondeeliten den økonomiske støtten til å foreta agiteringen og støtten de trengte for å øke sine sjanser for å bli valgt.

Bondeopposisjon

Med all agitasjonen som kom gjennom mobilisering av bønder og bondeeliten ble det i 1833 et flertall. Før dette så fungerte bøndene kun som mindretall opposisjon mot embetsmenn. Når bøndene først var på tinget i 1814 så samarbeidet de ikke bare med sin egen stand, de hadde også forhold til de andre for å utvikle sin erfaring på stortinget.²⁶ Selv om bøndene samarbeidet med embetsmennene var ikke bøndene uselvstendige og lot embetsmennene styre de. De viste en selvstendig politisk retning hvor bøndene stemte for saker de mente bøndene ville tjene på. Også samarbeid mellom bøndene og handelsmenn fant sted når de var enige i politikken. Sølvs-katten var en av de tilfellene hvor de sammen arbeidet imot embetsmennene og klarte å utsette paripolitikken.²⁷ Bøndene kunne altså samarbeide med de andre stendene i saker de var for og imot. De handlet som en selvstendig gruppe og fulgte ikke bare etter hva embetsmenn og borgerne krevde av dem.

John Neergaard

John Gunnarson Neergaard kom fra en familie i Rindal. Født 1795 av Gunnar Jonson Neergaard og Helga Jonsdotter Sande.²⁸ John Neergaard mistet sin far som 11 år gammel. Han ble gjeter for å hjelpe med gårdsinntektene. Han fikk en interesse for medisin hvor han lånte lærebøker og det satt han tidlig i konflikt med *kvakksalvarlova*. Ikke umulig at tidlige konflikter var med på å skape Neergaards interesse for politikk. Sammen med medisin så hadde han også tidlig interesse for lover som han skaffet seg når han jobbet på et

²⁵ Hommerstad 2014: 247-8

²⁶ Hommerstad 2014: 228

²⁷ Pryser 2012: 237

²⁸ Hyldebakk & Karlstrøm *Gards- og ættersoge for Rindal Bind I* 1999: 337 Helleve *John Neergaard Norsk biografisk leksikon* 2009

sakførerkontor.²⁹ De kunnskapene ville han bruke for å hjelpe folk flest. Neergaard begynte etter kontoret med handel som ga han økonomi å jobbe videre med. Han kjøpte Rennsliå gård nr.13 i 1825 for å kunne drive politikk og allerede året etter i 1826 så ble han valgt som stortingsmann.

John Neergaard ble ikke gjenvalgt til stortinget i 1830. Det var da han begynte å jobbe med boken sin i stedet. Henrik Wergeland og Jonas Anton Hielm skulle ha hjulpet Neergaard med boken.³⁰ Når boken var ferdig og skulle trykkes fikk John Neergaard hjelp av haugianeren Michel Nielsen Grendahl.³¹ Grendahl var en av de fremste haugianerne og hadde tjent seg godt på handel og skipsbyggeri. Han hadde storgården Havstein på Byåsen og ble valgt første gang til storting i 1830 frem til 1842. Grendahl var en del av bondeopposisjonen og hans forsiktige agitering var å finansiere trykkinga av *Olaboka*.

Neergaard hadde så i 1830 fått trykt boken og var klar for å fysisk spre den om. For å ikke bryte *lausgjengerlova* eller *vallova* vedtatt 1828 drev han med handel samtidig. For å unngå lovene arrangerte han ikke politiske møter, men reiste i stedet til gårder og snakket.

Neergaards reise gikk gjennom andre bønder, J. A. Hielm på Jeløya.³² John Sørbøden i Smaalenene amt og videre til Solør. Elverum, Nes, Gudbrandsdalen, Østerdalen, Røros, Stjørdal, Verdal, Selbu, Nordfjord, Førde og turen nedover igjen til Toten. Turen hans varte frem til 1832 han hadde mange bonderepresentanter som ville hjelpe og hans reise ble et bevis på hvor engasjerte andre bønder var for saken.

Etter boken og suksessen ved valget i 1833 var John Neergaard tilbake som representant på stortinget sammen med et bondeflertall.³³ Han og bondeflertallet får gjennom det lokale selvstyret i 1837 noe som kongen var mot tidligere.³⁴ Han ble lensmann på Øre i Nordmøre fra 1836 til 1854. Mistet så embetet etter å bli dømt for å drive ulovlig handel. Han hadde så ingen flere perioder på stortinget og hans politiske karriere endte med to perioder som ordfører på Øre (dagens Aure). På det meste hadde han 13 gårder som han eide, tjente på å gi ut lån med høy rente og hjemmebrent produksjon selv om han hadde jobbet med lover mot produksjon. John Neergaard hadde ikke den mest imponerende karrieren etter *Olaboka* og vervet sitt på stortinget.

²⁹ Hommerstad 2014: 53

³⁰ Skjæveland Jonas Anton Hielm Norsk biografisk leksikon 2009 Ystad Henrik Wergeland Norsk biografisk leksikon 2009

³¹ Aarflot Michel Grendahl 2009

³² Hommerstad 2014: 57

³³ Hommerstad 2014: 58

³⁴ Helleve John Neergaard Norsk biografisk leksikon 2009

Hovedtemaene: Olaboka

Olaboka var en bok som gjennom en samtale prøver å overbevise eller lære en leser om forskjellige punkter. Boken er tydelig ment for en bonde å lese for å bli opplyst om valg. Bonden skulle så bruke den informasjonen og agitere for at bønder burde velges som stortingsrepresentanter. Den ble utgitt i året 1830 da John Neergaard begynte sin agitering på et større nivå enn det lokale han hadde gjort tidligere for seg selv.

John Neergaard starter boken med er en introduksjon på åtte sider hvor han kom med sine hovedpunkter. Bønder med blind tillit til embetsmenn ville føre til store skatteutgifter. Høye skatter kunne føre til at mange bønder måtte selge sin jord.³⁵ Han spekulerer i at hvis dette fortsatte så ville all jorden som bøndene eide til slutt ende opp hos embetsmennene. Han skriver det han mente vil få bønder til å reagere. Å Sette gården i trussel ville sette en bondes livsnæring i fare. Ikke utenkelig at bønder ble motivert at dette.

Olaboka beveger seg så til en samtale imellom fire karakterer, bondemannen Ola, bymannen, klokkeren og bergverksbetjent. Samtalen er den største delen av boken på rundt 30 sider. Samtalen er en fiksjonell del ment for å retorisk overbevise og informere bønder om valg. Denne delen ble fortalt gjennom bondemannens perspektiv, mest trulig fordi dette var hva John Neergaard ville anse som sine lesere. Det kan også være grunnen til at klokkeren som representant av embetsmennene snakket ned til bonden. De to andre karakterene hadde som mål å holde samtalen i gang og informere Ola om det politiske systemet.

Til slutt i *Olaboka* er en tabell som viste stemmegivinga i stortinget over lønnen til skatteforvalteren. Hva forskjellige representanter hadde stemt sammen med deres posisjon.³⁶ Det var et valg over om de skulle øke lønnen til en statsforvalter, dette ble så et valg på om de skulle bruke skatter på dette.³⁷ Tabellen viste at bøndene som hadde stemmerett ikke ville øke lønnen til statsforvalteren. Dette hengte sammen med at bøndene hadde som politisk mål å begrense bruken av penger i staten. Tabellen skulle vise at å stemme bønder inn som representanter på stortinget hadde den effekten som andre bønder ville forvente.

³⁵ Neergaard 1978: 4-5

³⁶ Neergaard 1978: 38

³⁷ Neergaard 1978: 39

Skatt og økonomi

Noe av det aller første som kommer opp i *Olaboka* var en samtaledel om økonomi og hvordan det ikke var gode forutsetninger på landet.³⁸ Bonden Ola forklarer at han ikke har endret mye av hans vaner i årene som hadde gått, men at det fortsatt hadde blitt vanskeligere for han.

«Ja mee forstaa de slet intje kolles dæ hi se. Ee føre e simpel huushol; ee klæ mee likeens naa som før; ee driv garn min aa basse mo qvæinhuggerie paa sommaa maatin som for 24 aar sia; ee batalt mine udgifvte, aa ha alti den tia noaa teovers te aa forbæra garn min mæ; naa æ de ganske anjurles; ee kan naa it betal qvekken fauten hel præsten. Kan naa di og main sei me kolles de æ vorri?»

Da kommer klokkeren inn som skulle illustrere embetsmennenes stemme og forklarte fattigdom var noe som skulle naturlig komme og gå, noe bonden ikke så seg enig i.³⁹ Da har boken gjennom sine samtaler ganske kjapt kommet til det første problemet Neergaard ville jobbe med, skatter. Det var i Norge etter 1814 en turbulent tid og nasjonen satt med gjeld etter krigen med Napoleon.⁴⁰ Inflasjon av valutaen, Norges bank kunne ikke utbetale lån til bønder, landskatten og den mest kontroversielle sølvskatten.⁴¹

Disse økonomiske problemene til staten og økonomiske presset til befolkningen skapte så i 1818 bondetogene som protester mot skattetrykket.⁴² Bondeopprøret i 1818 var så den største forgjengeren til bondeaktivismen som skjedde imot valget i 1832. Bondetoget imot hovedstaden ble ikke møtt vennlig og flere hundre ble arrestert.⁴³ Dette var en politisk aksjon organisert av bønder og handelsmenn som ikke fikk noe gjennomslag. Bøndene måtte leve med det som var bestemt. Dette forsterket ønsket om å erstatte embetsmennene med bønder på stortinget.

Sølvskatten var innkreving av skatt på eiendom som ble innført i 1816 og traff bønder hardt. Det var en skatt som skulle hjelpe den norske valutaen øke i verdi etter en ustabil periode.⁴⁴ Denne skatten og politikken førte til mangel av sedler og mynter. For bønder som ikke hadde noe igjen, måtte de bruke korn i stedet for skatten. Veldig tunge skatter som ble satt og når en

³⁸ Neergaard 1978: 9

³⁹ Neergaard 1978: 11

⁴⁰ Pryser 2012: 86

⁴¹ Pryser 2012: 85 Hommerstad 2014: 136

⁴² Hommerstad 2014: 137

⁴³ Myhre 2015: 42

⁴⁴ Myhre 2015: 40

bonde hadde noen sedler igjen så ble det tatt korn direkte fra deres lager. Sånne sterke skatter skapte situasjonen for *Olaboka* og bondeopposisjonen.

Introduksjonen, samtalen og tabellen hadde med økonomi som konflikt. Økonomi kan argumenteres for å være hovedtema i boken. Skulle Neergaard finne suksess i sin agitasjon så måtte han velge tema som bønder hadde faktiske interesser innenfor.

Egen økonomi var noe som den gjennomsnittlige bonde med stemmerett interesserte seg for. Bøndene var avhengige av sin eiendom for å kunne stemme.⁴⁵ Bønder med dårlig økonomi kunne risikere å etter hvert måtte pantsette gården sin grunnet tunge skatter. Hvis en bonde mistet sin gården sin mistet han også stemmeretten.⁴⁶ Hvis Neergaard var interessert i å skape bondeflertall på stortinget så kunne han ikke miste bønder til høye skatter som tok fra de stemmeretten og gården. Høye skatter førte til at Neergaard kunne bruke økonomi som hans hovedtema i boken. Nemlig å bruke den stemmeretten de hadde til å stemme inn bønder før de ikke kunne lenger.

Når det tidligere ikke hadde vært noe suksess så var det kanskje bare agiteringen som manglet for å få gjennom flertall av bønder.

Politisk oppfordring til å bruke stemmeretten

I *Olaboka* er det bemerkning fra bergverksbetjenten som legger noe av skylden til skattene på bøndene. Siden de også hadde stemmerett og dette legger opp til å forklare stemmeretten bedre.⁴⁷ Måten stemmerett og valgdeltakelse kommer opp i boken virker som om Neergaard ikke tror den gjennomsnittlige bonden var helt opplyst om hvordan det foregikk. Bøndene hadde i stor grad valgt embetsmenn i stedet for andre bønder.⁴⁸

«Ee ha ret hørt snakka om storthingje, men deden vægta forstaaer ee me it paa»

Målet med boken er å få bøndene til å velge blant seg selv i stedet for embetsmennene. På stortinget frem mot 1833 så var det aldri flertall for bøndene. Er dette fordi bøndene ikke vet bedre eller fordi de ikke vet? Gjennom bondemannen Ola ble det her forklart som at opplysningene han får ville endre på det. Neergaard plasserer her karakteren som bøndene skulle kunne se seg selv i en posisjon hvor han ikke har skylden. Ola forstod ikke valget eller

⁴⁵ Myhre 2015: 36

⁴⁶ Neergaard 1978: 5

⁴⁷ Neergaard 1978: 14

⁴⁸ Neergaard 1978: 4

stortinget og hans egen betydning ovenfor det. Hvis bønder ikke visste bedre, var det ikke nødvendig å kjefta på dem.

Mot slutten av samtalen endrer den seg fra krangel med klokkeren til at Ola får instruksjoner om valget. Hvordan skulle bøndene best organisere seg til å skaffe bedre resultater på valget.⁴⁹ Her er det direkte opplysninger om lover som sikrer at embetsmenn ikke kunne jukse over valget. At det er lukkede konvolutter og helt anonyme valg er en sikkerhet. Sikkerhet som helt sikkert var rettet for å videre oppfordre bønder som kunne være usikre på valget.⁵⁰ Å kunne stemme uten at embetsmenn kunne jukse til seg valget og gjøre bondens stemme verdiløs. Stemmen var i tillegg anonym, som gjorde at bøndene ikke hadde noen unødvendige bekymringer når de skulle stemme.

Neergaard fikk frem at han ville ha bønder som representanter i sine lokale kretser hvor de kunne samarbeide.

Fremstillingsform

Hvordan ble klokkeren fremstilt i boken er viktig for forståelse av Neergaards meninger. Klokkeren er i boken en arrogant og nedlatende karakter, han snakket ned til bonden Ola som representasjon av embetsmennene. Det er tydelig at klokkeren skulle virke som en karikatur av hva embetsmenn egentlig tenkte om bønder og hvilken nedlatende holdning de hadde. Det var fortsatt bønder som stemte inn embetsmenn på stortinget og klokkeren var karakteren som Neergaard brukte for å endre deres meninger.

*«Men om ogsaa dette lukkedes, saa vilde de bedste Borgere og Bønder vist staae meget tilbage i kundskab for duelige Embedsmænd, som jeg ikke tror kan undværes».*⁵¹ Dette var den skarpeste replikken fra Klokkeren og er en kommentar som bygger opp embetsmenn samtidig som han kritiserer bøndene og borgerne. Neergaard ville gjennom denne karakteren vise andre denne versjonen av embetsmennene, en mann som hadde bedre status enn andre og ser ned på de under seg. Dette hengte sammen med bokens narrativ om å endre bøndenes stemmer til noe annet enn embetsmenn. Det å fremstille embetsmannen usympatisk og overlegen mente Neergaard ville endre mest bønders syn.

⁴⁹ Neergaard 1978: 36

⁵⁰ Neergaard 1978: 35

⁵¹ Neergaard 1978: 24

Refsen av embetsmennene foregikk ikke bare gjennom karakteren klokkeren. Også kommentarer i fra bergverksbetjenten illustrerte forholdet. «*Embedsmændene staae jo i et forhold til staten omtrent som tjener til hushold, og at vælge flere embedsmænd til storthinget end bønder og bongere, er paa en maade det samme som at lade flertallet af tjenestekarle i et sogn træde sammen og ved stemmefleerhed afgjøre, hvos stor løn deres huusbønder skulde betale dem, samt hvorledes de forresten ville have det.*»⁵² Kommentaren kritiserer embetsmennene for de lønne de kunne stemme for å gi seg selv. Samtidig var det også en kommentar som rakk ned på embetsmennene med sammenligningen hvor de ikke styrer staten, men at de skulle bli styrt av den som tjenere.

Boken retter kritikk mot embetsmenn for sin gode økonomiske tilstand samtidig som bønder slet.⁵³ Neergaard ville vise til den økonomiske sikkerheten embetsmennene kunne sitte med samtidig bøndene hadde mye usikkerhet. Hvis det var bønder som var skyldige av embetsmennene på stortinget og bøndene ble utnyttet av embetsmennene. Neergaard kaller embetsmennene for tjenere av staten. Å la de styre ville være det samme som å la tjenerne styre husholdet.⁵⁴ Klokkeren som embetsmennenes representasjon ble en som kritiserer bøndene økonomiske valg.

En annen karakter som er fremstilt på en unik måte er bondemannen Ola. Ola var representant for bøndene som skulle lese boken og kunne kjenne seg selv i Ola. Han var en hardt arbeidende mann som ikke hadde endret mye på sin gård og hadde harde bøl den siste tiden. Han hadde opplevd en nedgang i sin økonomi selv om han ikke helt forstod hvorfor det ble slik. Han ble ikke fremstilt som om han er dummere enn de andre karakterene, han har bare ikke fått forklart om det politiske før.

«*Ee skal filla ønskje, ee kunna komme ihaug alt deda, saa ee kunna fertæl de aat di anjur bøndrom.*»⁵⁵ Den litt uinformerte bonden som tar til seg informasjonen om valgene og ønsker så å spre det til andre bønder. Dette speilet hva Neergaard ønsket at bøndene som leste boken også skulle gjøre. Spre boken og dens budskap blant bøndene og karakteren Ola skulle skape entusiasme om å ha viktig informasjon å spre. Det viktigste med karakteren er at han ikke på noen måte skulle fornærme bønder, det kom negative kommentarer til han, men dem er fra

⁵² Neergaard 1978: 21

⁵³ Neergaard 1978: 16

⁵⁴ Neergaard 1978: 21

⁵⁵ Neergaard 1978: 37

klokkeren. Når det var klokkeren som snakket stygt om bøndene så var ikke budskapet at bønder er dumme, men at dette er hva embetsmennene mente om bøndene.

Bergverksbetjenten og bymannen i Olaboka

Olaboka handlet ikke bare om bøndene og embetsmennene, men også borgere som betydelig stand i Norge. I samtale delen så blir borgerne inkludert som karakteren bymannen. Han fungerer som en utvidelse av bergverksbetjenten for å opplyse bonden Ola og hadde ikke mye informasjon om sin egen stand. Selv om ikke borgeren får sagt mye om hans stand så klarer han å legge til hvordan embetsmennene hadde tettere bånd til de store kjøpmennene og luksushandlerne.⁵⁶ Dette legger opp til å la bøndene vende all sitt fokus mot embetsmenn og unngå konflikter med de andres interesser.

*«Jeg er bergverksbetjent, og staaer altsaa i et saa uafhængigt forhold, at jeg ligesaavel som i kan talfe frit i saa hendseende.»*⁵⁷ Introduksjonen til bergverksbetjenten gjorde han til en nøytral tredjepart i samtalen med bonden, klokkeren og bymannen. Det virket som om bergverksbetjenten skulle holde denne siden, men det gikk fort over til at han kritiserer embetsmennene for deres sløseri av statskassen.⁵⁸ Den såkalte nøytrale tredjeparten tar raskt til å dele Neergaards tanker om embetsmennene. Bergverksbetjenten var Neergaards karakter for å opplyse gjennom. Han informerer og oppfordrer bondemannen til å møte til valg og få med andre.

*«Dette vilde ei falde vanskelig at iværksætte, naar der blot var samdrægtighed blant bøndene. Var jeg stemmeberettiget bonde, saa vilde jeg stræbe at formaa enhver, som var over 25 aar gammel og havde de øvrige grundlovsmæssige egenskaber, til at finde sig paa thinget for at aflægge eed til constitutionen, og derved faae mandtallene i orden.»*⁵⁹ Det virker ikke som bergverksbetjenten holder seg nøytral og lar samtalen gå imellom de andre. Han tar kontrollen av samtalen og han var direkte i støtte til bonden. Hensikten med boken er å komme med dette budskapet og Neergaard trengte en karakter for å tilføye det. Ved å bruke en nøytral tredjepart for å komme med de gode poengene til bonden har Neergaard flere argumenter.

⁵⁶ Neergaard 1978: 27

⁵⁷ Neergaard 1978: 13

⁵⁸ Neergaard 1978: 16

⁵⁹ Neergaard 1978: 29

Det er altså det øverste sjiktet av borgerne som knytter tette bånd til den styrende klassen. For å videre konstruere kritikken imot embetsmennene bruke Neergaard deres økonomiske luksus og forhold til hverandre for å skape enda en dimensjon. Bøndene som leste om de med god økonomi nøyt seg sammen med embetsmenn. Samtidig så sliter bøndene med høye skatter. Når han separerer de øvre rike kjøpmenn fra de som ikke hadde slik status slik at han ikke kritiserte de vanlige borgerne og kjøpmennene. Boken kunne vært med en opplyst bonde som snakket til en uopplyst bonde, men hadde Neergaard gjort det annerledes kunne den kanskje ikke treffe like mange som den gjorde.

«Det er dog beklageligt, at mænd, som saaledes ere baade travelig og vindskibelige, dog maae gaae tilbage i velstand» Bymannen fungerer som utvidelse av bondemannen Ola. Han er støttende til at det går dårlig med økonomien deres. Han ønsket også forandringer som bruken av statskassen på andre ting enn embetsmennene og i stedet hjelpe næringsveiene.⁶⁰
*«Ja borgere og bønder blive nok i længden de meest uafhængige og selv stændigste storthingsmænd.»*⁶¹ Bymannen var ikke like frampå med informasjon som bergverksbetjenten, men han stod med meninger som skulle overbevise leseren om hvor dugelige borgere og bønder ville passe inn på stortinget.

Det var to støttende karakterer som formidler Neergaards budskap. Klokkeren er også en måte for Neergaard å få gjennom hans budskap, men den er indirekte med at hans overlegne oppførsel skulle skape negative følelser mot embetsmennene som styrte landet. Bymannen og bergverksbetjenten skulle informere om det Neergaard så på som viktig informasjon om valget. De skulle også skape samhold mellom borgere og bønder. Alle karakterene i boken stod så for samme budskap, selv om en av de skulle representere den andre siden. Bymannen stod litt til siden og skulle være i samhold med bøndene. Bergverksbetjenten var læreren om systemet og veldig positiv til bønder på stortinget.

Oppfordring til lokalt samarbeid ved valg

Det var mer enn bare å stemme som ble oppfordret til bøndene i *Olaboka*. Det var en direkte oppfordringer til å organisere seg lokalt for å endre resultat. Det var informasjon om lovene

⁶⁰ Neergaard 1978: 18-19

⁶¹ Neergaard 1978: 24

som gjorde at bønder som ikke kunne skrive kunne stemme.⁶² Det var ikke krav på bønders ferdigheter til å skrive. Neergaard opplyser om at det var lav terskel for å bruke sin stemmerett, ingen skriveferdigheter var nødvendige. Lukket valg med konvolutter og anonyme stemmer blir også opplysninger som Neergaard legger til.⁶³ Embetsmenn kunne ikke endre valgets utkom selv med hvor mye makt de hadde. Bønder kunne stemme trygt. Neergaard gjorde det så lesere ikke skulle være redde for å skape politisk aktivitet lokalt.

Fra bergverksbetjenten ble det også oppfordring at alle menn over 25 år som kunne stemme og sverge ed til Konstitusjonen burde gjøre dette. Slik at de kunne stemme og samarbeide for å velge en som de mente var rett.⁶⁴ Kvalitetene til bonden som skulle stemmes til stortinget var frisinnnet og rettskaffent.⁶⁵ Med strukturerte oppfordringer og direkte opplysninger for bøndene angående valget får Neergaard bønder i lokale kretser til å organisere seg. Lokale kretser kunne sammen ha større innflytelse over valget som skulle komme.

Annen type oppfordring blir når klokkeren og bergverksbetjenten krangler om oppmøte. Klokkeren kommer med en kommentar hvor han mener det ikke var nødvendig for så mange å møte opp.⁶⁶ «*Desuden fremmes enhver forretning bedst og hurtigst, jo færre personer, der har med den at bestille*». Bergverksbetjenten er raskt til å sammenligne dette med eneveldet i Russland. Neergaard fortsetter med å bruke klokkeren for kommentarer som skulle innstille lyst til å stemme. Å bruke eneveldet i Russland som argument kunne treffe en del norske bønder som hadde nylig opplevd noe likt under Danmark. Klokkeren som ønsker lite oppmøte får et argument mot seg som bønder heller ville høre på.

Valget i 1833 var første gang det var bøndene som var flertall på stortinget. *Olaboka* kan få noe av æren av dette. Som eksempel så skriver Sejersted i *Den vanskelige frihet* at «*Neergaard agitasjon må ha hatt en viss virkning*».⁶⁷ Det kan også være instruksjonene for å stemme. Polariseringen klokkeren skapte gjennom sine kommentarer.⁶⁸ Generelle opplysninger som hjalp bønder. Alle metoder som kunne være grunner til det gode valget. Hadde Neergaard tvunget bønder å stemme på plukkede bondeelite som Neergaard hadde valgt. Det kunne hatt en mye mindre sjanse for suksess å tvinge frem representanter enn det å la de lokale stedene selv komme med representantene.

⁶² Neergaard 1978: 35

⁶³ Neergaard 1978: 36

⁶⁴ Neergaard 1978: 29-30

⁶⁵ Neergaard 1978: 36-7

⁶⁶ Neergaard 1978: 31

⁶⁷ Sejersted 1995: 336

⁶⁸ Hommerstad 2014: 77

Tidligere stemmegiving på stortinget: Forskjell mellom bonderepresentanter og andre representanter

Siste seksjon av boken er en tabell som skulle vise hva forskjellige stortingsrepresentanter hadde stemt.⁶⁹ Ved å inkludere dette beveger boken bort fra å kun inneholde meninger, men også noe som støtter de. Når boken som prøver å informere bønder om sine rettigheter med sine stemmer også vil få bøndene til å bruke de rettighetene til valget. Det er navnene ført sammen med deres jobb og hva de svarte. En bonde svarte nei og en embetsmann svarte ja er hovedoppgaven til tabellen. Den skulle vise hva Neergaard mente ville fortsette på stortinget.

Tabellen kan være veldig nøye utvalgt og trenger ikke være noe ekte representasjon av hvordan politikken foregikk. Derimot så viste den at embetsmenn var villige til å øke lønner og skatt som ville trekkes fra bøndene. Samtidig viste den at bøndene ville det motsatte med å stemme mot. Bøndene stemte mot å øke lønnen til en stilling som ville kreve mere skatt samtidig embetsmennene stemte mest for. De pengeforsiktige bøndene med de sløsende embetsmennene blir fortellingen som tabellen bygger på og på sin måte er bevis for.

Tabellene legger opp hovedmålet til John Neergaard. Tabellen og stemmeoversikten var for han noe som støttet hans meninger om klasseskille og holdninger. Oversikten kunne videre brukes for å spre hans meninger videre til hans egen bondeklasse. Dette er ikke som å inkludere et sitat fra en embetsmann eller annen agiterende tekst. Tabellen er informasjon som ga leserne fakta å reagere på. Tabellen viste at det var viktig å stemme inn bønder på stortinget.

«Skatter og udgifter ere blevne altfor trykkende. Jeg er tilbøielig til at troe, at aarsagen for en stor deel ligger deri, at de lægge beskatningen i embetsmændenes hænder, med andre ord: vælge saaledes til stortinget, at embetsmændene have overvægten»⁷⁰ Neergaard hadde allerede forklart hvordan stortinget var organisert og kunne byttes ut. Tydelig at han valgte denne stemmeoversikten siden den ville støtte hans politiske syn. Han ville ha bønder på stortinget så de kunne bruke et flertall for slike situasjoner. Når embetsmennene hadde flertallet, ville dette fortsette og bøndene ville ikke få det bedre. Eneste løsningen for å fikse dette måtte være å bytte ut embetsmenn med andre menn og helst bønder.

⁶⁹ Neergaard 1978: 38

⁷⁰ Neergaard 1978:14

Oppsummering

John Neergaard sin agitasjon hadde nok suksess til at bøndene seiret ved valget i 1832. Bøndene hadde vært i mindretall i alle år før Neergaard og andre startet sin agitasjon. Neergaard brukte hans verk *En Odelsmands Tanker om Norges nærværende Forfatning tilligmed en Samtale indeholdende Veiledning for Bønder til en rigtigere Fremgangsmaade ved Udkaarelse af Valgmænd og Repræsentanter* for å agitere. Agitasjonsmiddel sammen med hans reiser førte så til at John Neergaard fikk gjennom sitt budskap. Han oppfordret til lokalt samarbeid mellom bønder for å stemme frem representanter som hadde samme meninger. Bondeagitasjonen hadde suksess med å opplyse bønder om valg og oppfordre til å stemme.

Bondepolitikken hadde visse punkter som hadde stor betydning for bøndene. For å bruke *Olaboka* som referanse over hva en bonde hadde som bekymringer, blir det økonomien som stikker ut. Som for eksempel de strenge tiltakene etter 1814 som traff bøndene med høye skatter. Neergaard mente selv i boken sin at hvis det fortsatte slik ville det føre til mange konkurser blant bønder. Bønder som gikk konkurs, ville ikke kunne stemme til valg. Tidligere hadde også bøndene reagert på foretak, som ved 1818 når bondetoget ble opprettet uten suksess. Andre viktige tema for bøndene var økt makt til det lokale selvstyre. Det lokale bestående av bønder som ønsket å bestemme mer for seg selv.

Olaboka hadde suksess som agitasjonsmiddel. Sammen med Neergaards fysiske spredning av boken og hans agitering så ble det godt valg for bøndene. Boken hadde forskjellige måter for å skape resultat. Det meste av boken er en kritikk av embetsmennene gjennom alle tre delene. Innledningen er Neergaard veldig direkte om hva han mente om embetsmennene. Samtalen illustrerer en klokke som skulle representere embetsmennene i dårlig lys. Boken avsluttes med en tabell som Neergaard mener skulle støtte hans mening om at embetsmennene sløste statens penger. Boken er altså tydelig på at det var embetsmennenes skyld at bøndene slet med dårlig økonomi. Men dette kunne endres dersom bøndene brukte stemmeretten sin til å stemme inn bønder på stortinget.

Litteratur:

Aarflot, Andreas: *Michel Grendahl i Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 30. april 2022 fra https://nbl.snl.no/Michel_Grendahl

Helleve, Eirik: *John Neergaard i Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 29. april 2022 fra https://nbl.snl.no/John_Neergaard

Hommerstad, M. (2014). *Politiske Bønder Bondestrategene og kampen for demokratiet 1814-1837*. Spartacus Forlag

Hyldbakk, H & Karlstrøm, W (1999) *Gards- og ættesoge for Rindal Bind I*. Rindal Kommune

Myhre, J, E. (2015) *Norsk Historie 1814-1905* (2.utg) Samlaget

Neergaard, J. (1978) *En Odelsmands Tanker om Norges nærværende Forfatning tilligmed en Samtale indeholdende Veiledning for Bønder til en rigtigere Fremgangsmaade ved Udkaarelse af Valgmænd og Repræsentanter*. Sverdrups Bokhandel

Pryser, T. (2012) *Norsk historie 1814-1860* (4.utg). Det Norske Samlaget

Sejersted, F. (1995) *Norges Historie Den Vanskelige Frihet 1814-1851* (3.utg) Cappelen

Skjæveland, Yngve: *Jonas Anton Hielm i Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 5. mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Jonas_Anton_Hielm

Ystad, Vigdis: *Henrik Wergeland i Norsk biografisk leksikon på snl.no*. Hentet 5. mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Henrik_Wergeland

